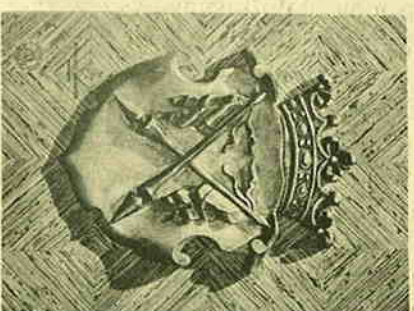

Pitäjä pitäjältä

SORTAVALLA

Sortavalaa muistellen

Tämän karjalaisen yhteisen Karjala-lehden tässä liitteessä muistellaan Sortavalaa. Kerrotaan minkäläinen se oli meidän siellä asuessamme ja toimmeamme sekä paljon ennen meitä.

Sortavala oli historiansa vähän yli 300 vuoden aikana joutunut kokemaan monenlaisia vaiheita. Sodat olivat sitä usein hävittäneet, mutta sen uskolliset ja uurat asukkaat olivat aina rakentaneet kaupunkinsa uudelleen. Sotaisiin muistoihin tuntuu viittaavan kaupungin vaakunakin, jossa on kaksi viiriä ristikkäin.

Sortavala perustettiin kaupallisessa tarkoituksessa ja sen porvartit aloittivatkin kaupanteon toimeksi. Jo 1656 tiedetään viiden sortavalalaisen kauppiaan matkanneen tavaroineen Nevan kautta Tukholmaan. Ja vuoden 1700 tienoilla kaupungissa asui enemmän kuin 200 porvaria, jotka kävivät kauppaa laajalla alueella. Vielä 1800-luvun puolivälissä kerrotaan Sortavalan talvimerkkimöiden olleen huomattava tapaus.

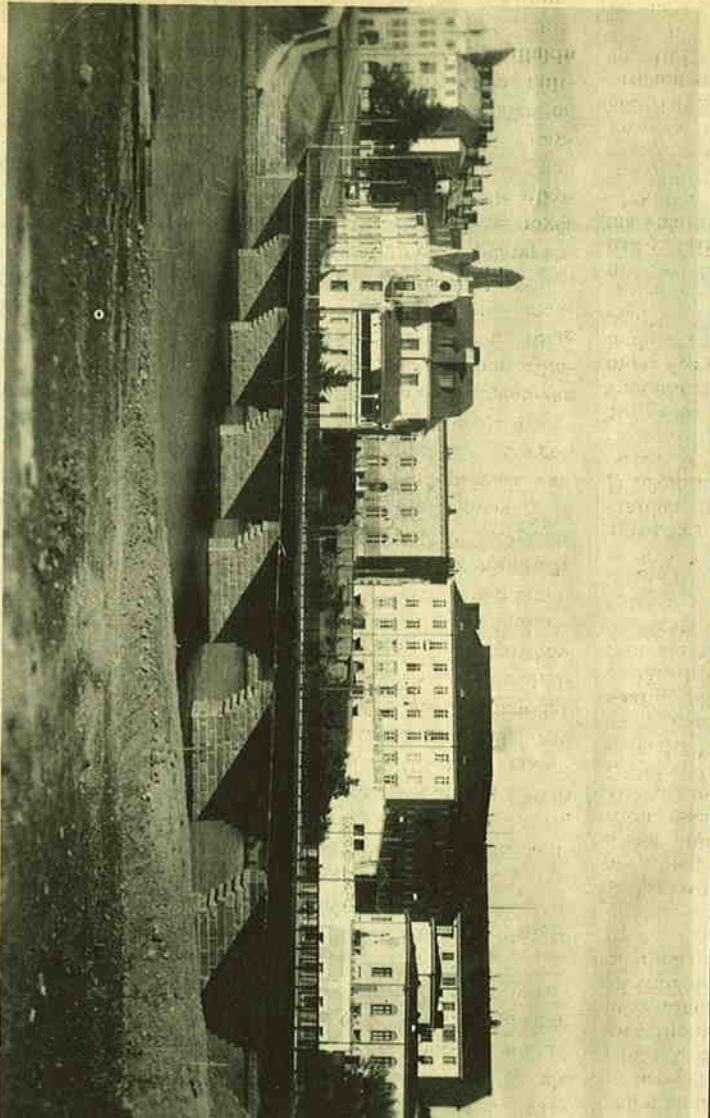
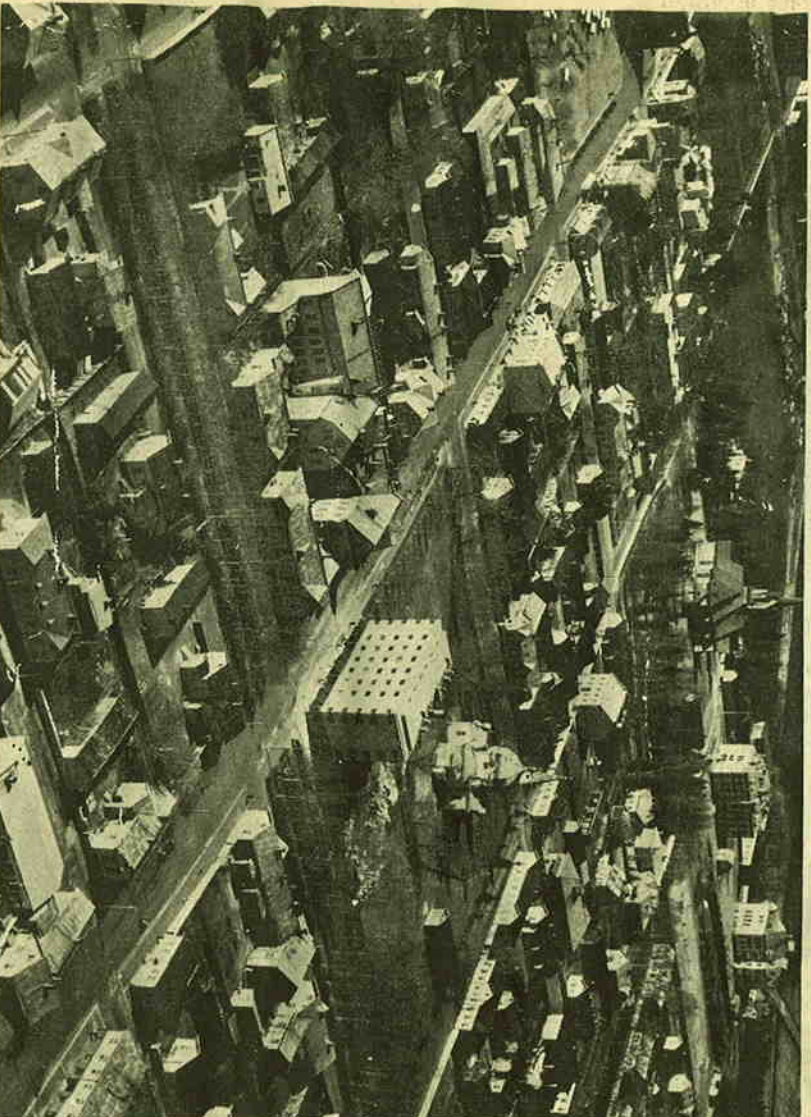
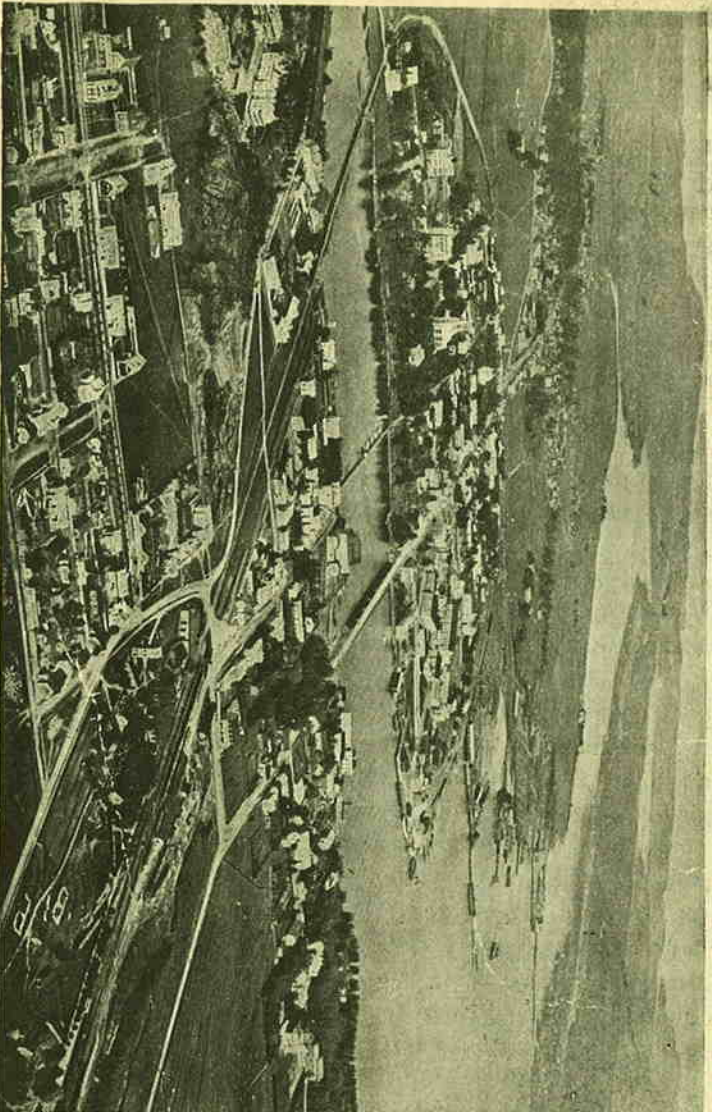
Sortavalasta oli tullut maakuntansa Raja-Karjalan, jota sittemmin alettiin nimittää Laatokan-Karjalaksi, henkinen ja taloudellinen keskus, vaikka paino lukuisten oppilaitosten vuoksi olikin enemmän henkisesti puolella. Viime vuosisadalla ja tämän vuosisadan alussa tekivät Sortavalan monet opettajat voimakasta kansanvalistusyötä laajalti maakunnassa. Eriyisen huomion ansaitsee valtakunnallinen järjestö, Suomen Kirjon Sisälihetysseura erilaisine hoito- ym. laitoksineen. Mainittakoon myös, että vuonna 1892—1917 kaupungissa toimi merimieskoului. Sellainen ilmeisesti tarvittiin Laatokan vilkkaan laivallikenteen vuoksi. Sivistystoiminta kaupungissa oli varsin monipuolista.

Kunnallisista laitoksistaan Sortavala huolehti kiitettävällä tavalla. Eriyisen ylpää se oli vesijohtolaitoksestaan, joka melkein ilmaiseksi toimitti kaupungille erinomaisia juomavettä. Asukkaita Sortavalassa oli noin 5 000.

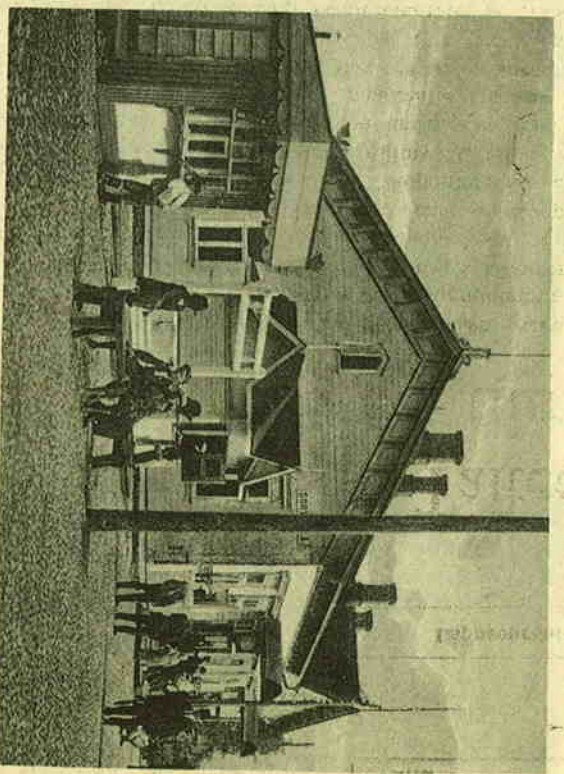
Sortavalassa pidettiin usein valtakunnallisia ja muitakin juhlia ja kokouksia. Niden päätteeksi tehtiin tavallisesti laivamatka Valaamoon. Niinpä 1930-luvulla Sortavalassa pidettiin laulujuhlien lisäksi suuri kansakoulunopettajien kokous, lottapäivät, kauppiaskokous ja maatalousnäyttely. Näidenkin kokoonumisten yhteydessä tuhannet osanottajat tekkeilivät tutustumassa Laatokan keskeillä sijaitsevaan luostariin. Sortavalan asema Valaamon laivareihin toisessa päässä merkisti kaupungille huomattavaa matkailullisää.

Sortavalassa elettiin tasaista, vaikkakin valpasta ja viireää elämää. Talvisodassa kaupunki sai helmikuun 3. päivänä 1940 kokea ankaran ilmapiommituksen, joka aiheutti muutamien ihmisten kuoleman sekä kirkon ja useiden talojen tuhoutumisen. Jatkosodan aikana Sortavalaa jälleerakennettiin, kunnes se kesällä 1944 oli toisen kerran jätettävä. Sortavalalaiset muistavat kaivata miellyttävää kotikaupunkiaan.

T. R.

Sortavala oli kirkkojen ja koulujen kaupunki ja maakuntansa litke- ja sivistyselämän keskus. Yhessä kaupunki ilmasta nähtynä, keskellä, kaupungin keskustaa (taustalla keskellä Interiäinen kirkko, jonka edessä puistossa viime soden sankarihaudat. Kirkko paloi 2. 2. 1940 suurpommituksessa. Alhna kuulu Karjalansilta, joka niinkään katkesi pommituksessa.

Sortavalan rautatieasema, joka paloi talvisodan lopulla.

Sortavalaa — maakuntansa keskus

Kun kuningas Kustaa II Adolf ryhtyi v. 1617 sol-
mitun Stolbovan rauhan jälkeen järjestämään valta-
kuntaansa takaisin liitetyn Käkisalmen läänin asioita,
hän mm. antoi määräyksen Sortavalan ja Salmiin
kaupunkien perustamisesta. Salmiin kaupungista piti
tulla Ruotsi-Suomen äärimmäinen rajavartiosema
Laatokan koillisrannalle. Tulevalle kaupungille ase-
tettiin jo pormestarikin, mutta siihen koko kaupunki-
hanke raukesi. Kun Salmiin kaupungin perustamis-
määräystä ei kuitenkaan koskaan peruttu, pitivät
salmilaiset jatkuvasti itseään kaupunkilaisina.

Sortavalan kaupungin perustamiskirja

Sensijaan annettiin v. 1632 ja niin alkoi Kellomantemen vanhalle kauppapaikalle Läppäjäjärven rannalle, jolla vanhastaan oli kaupunkikäyttökeus jopa Tuoholan kanssa, vaihtelien muodosta kaupunki. Sen perustamiseen vaikuttivat kaupalliset syyt, sillä kaupungin oli määrä toimia hallituksen vahingollisena pitämän laajakokoo maakunnan lopeltamiseksi. V. 1643 kävi kenraalikuvernööri Erik Gyldenstierna määräämässä Sortavalan kaupungin palikan ja osittamassa sen kadut. Ympäristön maakaupiat velvoitettiin siirtymään uuden kaupungin portareiksi, mutta monet heistä jatkoivat myös entisiä maanviljelijän ammatiaan. V. 1651 Sortavalan kaupunki ja pitäjä läänitettiin kreivi Gustaf Adam Banerille, mutta kaupunki sai pian pormestarin ja raastavaltavaalan ja sen ympäristöön siirtä uutta suutuskaitaa Savosta.

Sodan jalossa

Mutta tuskin olivat Sortavalan kaupungin portarit saaneet talonse valmiiksi ja alkeelliset rannaitansa kunntoon, kun valmolaan kesällä v. 1656 tuli rajan yli ja sotaa syttyi. Vihollinen ulotti reikensä myös Sortavalaa ja sen ympäristöön hävittäen ja polttaen. Elämä kuitenkin jatkui ja kaupungin asukkaat rakensivat talonsa uudelleen. Kenraalikuvernööri Yrjö Sprling kehotti kaupunkilaisia turvallisuuksensa vuoksi järjestämään työvarion. Samoin asetettiin portarit vartiomiehet siksi ajaksi, minä he olivat kauppamatkoilla Nevanlinnassa. Tämä senvuoksi, että kaupunkiin kokoon-tuutut irtoaliväki saattoi ryhtyä väkivaltaisuuskein miespuolisen väestön poisia ollessa.

Kevenällä 1700 määrättiin jokaisen kaupungin asukas hankkimaan itselleen tulleeseen ja miekan tai miekan sijasta pertuskun tai keihään. Tämä varmaan olikin tarpeen, sillä suuri Pohjan sota oli alkanut juuri kevättalvella. Sodan alussa kohtasi Sortavalaa jälleen häviö, joka toistui v. 1705. Vasta vuoden kuluttua sanotaan meidän paenneiden asukkaiden palanneen hiiltynneitä kotejaan uudelleen rakentamaan.

Mutta nuoren kaupungin kukoistus oli mennytä. Se Sortavala, joka Isonvihan jälkeen Uudenkaupungin rauhanteossa v. 1721 luovutettiin Venäjälle, oli vähäinen, kurja ja kauppakäytävä, jossa asui 17 perhettä ja niissä yhteensä 33 henkeä. Pikkuvähiä koetteli vielä kovin tätä paikkakuntaa, kunnes sen liike-elämä vuoden 1760 tienoilta alkoi vilkastua.

Uusi nousukausi alkaa

V. 1783 Sortavala sai jälleen kaupunginohudet, tällä kertaa keisarinna Katarina II:ta, ja seuraavana vuonna siitä tuli piirikunnan-kaupunki. Kuitenkin kaupungin merkitys alkoi kasvaa vasta vuoden 1811 jälkeen, jolloin Viipurin läänin jälleen yhdistettiin muun Suomen yhteyteen. Virastojen kie-

Sortavalan keskusta, Karjalankatua, vasemmalla Pohjoismaiden Yhdyspankki.

lyöseura edistämään maakunnan maataloutta. Sen ansiosta viljelyn maan pinta-ala lisääntyi, maatalous monipuolistui ja maalaisväestön omavaraisuus karttui. Sortavan viimeinen esimes, kunnallisneuvos Juhani Leppälä, joka vaihtoi tähän tehtävään v. 1925, toimi monella tavoin maakunnan hyväksiksi. Hän elää vieläkin Askolassa 89 vuoden iän saavuttaneena.

Sähkölaitoksen Sortavala sai 1906. Lehtori Taavi Lehtinen rakennutti sähköverkoston, johon hän oli virtaa ensin Heijälästä ja sitten Pitkärkoselta. Kaupunki lunasti myös osalla, mutta jo 1850 ilmestyi ensimmäinen höyrylaiva Laatokalle. Se oli siipiläiva »Pietari Suuri» ja se alkoi vilittä liikkennöitä Sortavalan ja Pietarin välillä. Kaupungin käsiryöläisten määrä lisääntyi jatkuvasti.

V. 1801 rakennettiin Kisanmäen harjantelele Sortavalan ensimmäisen luterilaisen kirkko, joka oli yhteyden kaupungin ja pitäjän kesken. Pian sai kaupunki myös pormestarin ja järjestysoikeuden, jonka lialle 1877 tulivat maistraatti ja raastavainoikeus. Aikanaan perustettiin myös apoteekki yleinen sairaala, rahatoimikamari, kaupunginvaltuusto, tulivat pankki, sähkövaltinen, VPK, puhelinlaitos, museo jne. Tyttökoulu aloitti opetusyhtönsä jo 1857, mutta lysse vasta 36 vuotta myöhemmin. Siihen vähiin mahtuu 1880 perustettu seminaari.

Rautatien tuloa juhliittiin

Kun Karjalaa rataa alettiin 1880-luvun loppupuolella rakentaa, joutui Sortavalakin sen piiriin. Julkajuna saapui Sortavalaa marraskuun 1. pnä 1893 ja silloin oli kaupungissa ilo yhämmillään. Rautatien kunnaksi järjestettiin juhla, jossa pidettiin toinen toistan kaudenhiimpia puhetta. Sortavala oli näin vedetty yhteyteen maan muiden osien kanssa ja tämä yhteys oli omaan vahvistamaan kansallista ja valtiollista oheyttämme. Maakunnan sekä henkiseksi että aineelliseksi keskuksiksi muodostu aivan uudet kehityksen mahdollisuudet.

Seuraavana vuonna perustettiin Sortavalassa Iä-Karjalaa maanvil-

lyöseura edistämään maakunnan maataloutta. Sen ansiosta viljelyn maan pinta-ala lisääntyi, maatalous monipuolistui ja maalaisväestön omavaraisuus karttui. Sortavan viimeinen esimes, kunnallisneuvos Juhani Leppälä, joka vaihtoi tähän tehtävään v. 1925, toimi monella tavoin maakunnan hyväksiksi. Hän elää vieläkin Askolassa 89 vuoden iän saavuttaneena.

Sähkölaitoksen Sortavala sai 1906. Lehtori Taavi Lehtinen rakennutti sähköverkoston, johon hän oli virtaa ensin Heijälästä ja sitten Pitkärkoselta. Kaupunki lunasti myös osalla, mutta jo 1850 ilmestyi ensimmäinen höyrylaiva Laatokalle. Se oli siipiläiva »Pietari Suuri» ja se alkoi vilittä liikkennöitä Sortavalan ja Pietarin välillä. Kaupungin käsiryöläisten määrä lisääntyi jatkuvasti.

V. 1801 rakennettiin Kisanmäen harjantelele Sortavalan ensimmäisen luterilaisen kirkko, joka oli yhteyden kaupungin ja pitäjän kesken. Pian sai kaupunki myös pormestarin ja järjestysoikeuden, jonka lialle 1877 tulivat maistraatti ja raastavainoikeus. Aikanaan perustettiin myös apoteekki yleinen sairaala, rahatoimikamari, kaupunginvaltuusto, tulivat pankki, sähkövaltinen, VPK, puhelinlaitos, museo jne. Tyttökoulu aloitti opetusyhtönsä jo 1857, mutta lysse vasta 36 vuotta myöhemmin. Siihen vähiin mahtuu 1880 perustettu seminaari.

Kun Karjalaa rataa alettiin 1880-luvun loppupuolella rakentaa, joutui Sortavalakin sen piiriin. Julkajuna saapui Sortavalaa marraskuun 1. pnä 1893 ja silloin oli kaupungissa ilo yhämmillään. Rautatien kunnaksi järjestettiin juhla, jossa pidettiin toinen toistan kaudenhiimpia puhetta. Sortavala oli näin vedetty yhteyteen maan muiden osien kanssa ja tämä yhteys oli omaan vahvistamaan kansallista ja valtiollista oheyttämme. Maakunnan sekä henkiseksi että aineelliseksi keskuksiksi muodostu aivan uudet kehityksen mahdollisuudet.

Matkailua, kunnallismiehiä, maanpuolustajia

Koko maan tunnetuin matkailukohde oli Valamon luostari aavan Laatokan keskellä. Matka sinne ta-pahntu yleensä Sortavalan kautta, josta kolmekin laivaa välitti iirikennettä. Vierailija kävi Valamossa

lyöseura edistämään maakunnan maataloutta. Sen ansiosta viljelyn maan pinta-ala lisääntyi, maatalous monipuolistui ja maalaisväestön omavaraisuus karttui. Sortavan viimeinen esimes, kunnallisneuvos Juhani Leppälä, joka vaihtoi tähän tehtävään v. 1925, toimi monella tavoin maakunnan hyväksiksi. Hän elää vieläkin Askolassa 89 vuoden iän saavuttaneena.

Sähkölaitoksen Sortavala sai 1906. Lehtori Taavi Lehtinen rakennutti sähköverkoston, johon hän oli virtaa ensin Heijälästä ja sitten Pitkärkoselta. Kaupunki lunasti myös osalla, mutta jo 1850 ilmestyi ensimmäinen höyrylaiva Laatokalle. Se oli siipiläiva »Pietari Suuri» ja se alkoi vilittä liikkennöitä Sortavalan ja Pietarin välillä. Kaupungin käsiryöläisten määrä lisääntyi jatkuvasti.

V. 1801 rakennettiin Kisanmäen harjantelele Sortavalan ensimmäisen luterilaisen kirkko, joka oli yhteyden kaupungin ja pitäjän kesken. Pian sai kaupunki myös pormestarin ja järjestysoikeuden, jonka lialle 1877 tulivat maistraatti ja raastavainoikeus. Aikanaan perustettiin myös apoteekki yleinen sairaala, rahatoimikamari, kaupunginvaltuusto, tulivat pankki, sähkövaltinen, VPK, puhelinlaitos, museo jne. Tyttökoulu aloitti opetusyhtönsä jo 1857, mutta lysse vasta 36 vuotta myöhemmin. Siihen vähiin mahtuu 1880 perustettu seminaari.

Kun Karjalaa rataa alettiin 1880-luvun loppupuolella rakentaa, joutui Sortavalakin sen piiriin. Julkajuna saapui Sortavalaa marraskuun 1. pnä 1893 ja silloin oli kaupungissa ilo yhämmillään. Rautatien kunnaksi järjestettiin juhla, jossa pidettiin toinen toistan kaudenhiimpia puhetta. Sortavala oli näin vedetty yhteyteen maan muiden osien kanssa ja tämä yhteys oli omaan vahvistamaan kansallista ja valtiollista oheyttämme. Maakunnan sekä henkiseksi että aineelliseksi keskuksiksi muodostu aivan uudet kehityksen mahdollisuudet.

Muistellampa erittäin nimie

50—60 vuotta sitten tunnettiin Sortavalassa »lempinimillä» m.m. seuraavia henkilöitä:
Kilketä-Pirralaan poltti urkuja kirkossa. Nimi lielee johtunut lähinnä puhetyylisistä.
Parta-Pullit kalastei Airaanteen, Piltijärven, Luikolanjärven, Karjalaa ja Hymppöjän järvisä Sortavala oli synnyntänyt, Nallelekin romanittia hoidetta, jonka Kallevala oli synnyttänyt. Nallelekin romanille, Salmiin, Suistamolle Suojärvelle, Korpiselle ja Soonlabelle monet matkasivat Sortavalan kautta, vaikka Suojärvelle ja Salmiin rakennettuja räätäleitäkin paljon käytettiin.

V. 1865 rakennettu pihinen kaupungintalo oli pieni ja vaatimaan ja jäi suuren uuden kivi-talojen varioon. Sen tilalle ei kuitenkaan ennätetty ryhtyä uutta kaupungintaloa rakentamaan. Sensijaan Saurahonetta laajennettiin kunnan matkailuohjeliksi ja sen yhteyteen rakennettiin ajanmukainen valitustalo juhlassaiteinen ja näyttämineen.
Kaupunginvaltuuston ensimmäisen puheenjohtaja oli piirtäläkäri H. A. Hällström (1886—1895) ja hänen jälkeensä kihlakunnantuomari K. G. Berg (1896—1900), jotka molemmat vaikuttivat suuresti kaupungin kehitykseen. Ansioikkaita kunnallismiehiä olivat myös seminaariopettori Taavi Lehtinen, josta kaupunkilaiset käyttivät nimeä eri-tri G. J. Winter ja kouluneuvos K. A. Merikoski. Viimeinen pitkäaikainen valtuuston puheenjohtaja oli varatuomari Imari Luostarinen (1890—1941). Takaisin vallatussa kaupungissa toimi valtuuston puheenjohtajana (1942—44) seminaariopettori Eetu Valve.
Sortavalalla on ollut kolme kaupunginjohtajaa, insinööri J. A. Savolainen, varatuomari Arvi Häyhä ja insinööri Otto Salakoski. Kaupungin isännöitsijänä toimi aikaisemmin pitkäaikainen rakennusmestari K. F. Puolamäki.

Renqvistin perinteitä

Tunnettu herännäisjohtaja ja uskonnollinen kirjailija Henrik Renqvist tuli Sortavalan kappeliksi 1836. Hän sai puheillaan ja kirjoillaan aikaan paljon hehätystä ja tapojen parantumista. Hänen vaikutuksensa tuntui paikkakunnalla viimeiseen asti. Hän kuoli Sortavalassa 1866.

Sortavalan kaupunkiseurakunta erotettiin 1918 maaseurakunnastasiensiksi kirkkoherrakunnaksi. Sen ensimmäiseksi kirkkoherraksi tuli seuraavana vuonna lääninrovasti Oskari Kanervo, joka hoiti tätä tehtävää aina siirtoseurakuntien lopettamiseen saakka 1950. Sortavalan seurakunnan vaikuttava jäähäväisjuhla pidettiin Pielksämällä 16. 10. 1949. Seurakuntatoininta kotikaupungissa oli ollut monipuolista ja vireää.

Ortodoksisia kirkkokuntaa johti Sortavalasta käsin sen päämiehet arkkipiispa Herman. Keskinäiset suhteet luterilaisen ja ortodoksisen papiston ja väestön kesken olivat kaikkein puoliin suotuisat. Vallitsi hyvä yhteisymmärrys.

Kun nyt näitä riviejä kirjoittaesani astelen ajatuksissani Sortavalan katuja ja terehdin vastaan-tulevia tuttuja, minut valtaa sammaton haiku ja itävä. Se kaupunki oli meille kaikille rakas, siellä oli paljon hyviä ihmisiä. Me ajattelimme paljolta samoin, toimimme samantapaisen päämäärän hyväksi, meillä oli yhteisiä harrastuksia. Meillä oli kaikilla siellä hyvä olla. Siksi me yhä kaipaamme menetettyä kotikaupunkia.
Terveisiä sortavalalaisille!
Toivo Rasilanen

Koinaan potennut halvauksen, joka jätti jalat pysyvästi hervottomiksi. Kahden kepin varassa hän kulki kotoaan rannoille. Vainon Pönkäsemmässä Pulla-Marin ta-
lous.
Pierra-Pulli oli omalaatuinen henkilö. Hän tenasi oman ja väinönse leivän hirsitaloja rivemällä. Hä-nellä pyhlypuoli pörrötteli uskomaton usein, jolloin Pulli tuumi van, että mitä sie siellä». Asui Karjalaa Periskamassa. Vainon-sa kanssa kun liikkui ei varmolla ollut asiaa miehenä rannalle, oli tallustettava takana. Vainon luona ei myöskään saanut käydä vieraika. Kerran Pulli saattoi kaudemaksi töihin, jolloin vaimon luoti kaahville naapurin naisia. Kun pahta ukonilma yllätti, Pulli

Linja-autosema tuskalla ja aikalla krekikalaiskatolisen kirkkon kunnan talo, jonka oli piirtänyt J. Viiste. Se valmistui 1931.